

HAL
open science

Bevrijd de dialectologie

Karen De Clercq, Guido Vanden Wyngaerd

► **To cite this version:**

Karen De Clercq, Guido Vanden Wyngaerd. Bevrijd de dialectologie. Dialectendoeboek. De schatkamer van 90 jaar Meertens instituut., 2022, 9789056158873. hal-03907714

HAL Id: hal-03907714

<https://hal.science/hal-03907714>

Submitted on 13 Jan 2023

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Bevrijd de Dialectologie!

Karen De Clercq & Guido Vanden Wyngaerd

Aan de oorsprong van veel interesse in taal ligt het verschil: de inwoners van Oirschot spraken in 1931 het woord voor ‘hoofd’ net iets anders uit dan die van Valkenswaard, terwijl die in Kreuningen een geheel ander woord gebruikten. Dit leren we als we de bevestigingen raadplegen die het Meertensinstituut sinds 1931 heeft uitgevoerd en die tegenwoordig digitaal toegankelijk zijn via de Vragenlijstenbank. Uit de waarneming van de verschillen tussen streektalen is de dialectologie ontstaan, als een discipline die variatie exhaustief in kaart wilde brengen. De vragenlijsten staan mee aan de wieg van die ontwikkeling, maar confronteren ons ook meteen met een probleem: de dialectologie is onvrij.

Het is namelijk zo dat er in de manier waarop de vragenlijsten zijn opgesteld, en in de werkwijze van de dialectologie in het algemeen, een onuitgesproken aanname zit dat er ondanks al die verschillen ook een vaste kern is in de variatie, en dat die kern bepaald wordt door de onderliggende standaardtaal. Zo hebben bv. zowel de MAND, de FAND als de SAND een dialectatlas opgesteld van respectievelijk de morfologie, de fonologie en de syntaxis van de dialecten van Nederland, Vlaanderen en Frans Vlaanderen, allemaal gebieden waar Nederlands gesproken wordt (of werd). Typisch kijkt men dus in dialectologische studies naar een taalgebied, zoals het Nederlandse, Duitse of Franse taalgebied, enz. Daarbij worden landsgrenzen van secundair belang geacht. Zo omvat het Duitse taalgebied uiteraard Duitsland, maar ook bv. Duitstalig Zwitserland. Tegelijk zal een dergelijke studie Franstalig Zwitserland uitsluiten. Recent zijn er op talrijke plaatsen in Europa heel wat initiatieven op onderzoeksvlak ontwikkeld om op grootschalige wijze dialectvariatie in kaart te brengen. Wat daarbij opvalt is dat nog niemand het initiatief genomen heeft om bijvoorbeeld een Europese dialectenatlas te ontwikkelen, d.w.z. een atlas bepaald door een geografische entiteit, en niet door wat geldt als een taalgebied. Op dezelfde manier zijn er geen dialectologische studies van Zwitserland of België,

omdat Zwitserland en België landen zijn met regio's die tot verschillende taalgebieden behoren.

Als de doelstelling van de dialectologie inderdaad is om op een exhaustieve wijze variatie in kaart te brengen, bijvoorbeeld van de manieren waarop je 'hoofd' kan zeggen, dan is die beperking tot een taalgebied eigenlijk niet goed te begrijpen. Op plaatsen waar verschillende taalgebieden aan elkaar grenzen ontstaat er immers een interessante situatie van taalcontact, en dat contact leidt onvermijdelijk tot beïnvloeding. Zo is bijvoorbeeld in het dialect van Geraardsbergen het woord voor 'groenten' *legumen*, een woord dat overduidelijk aan het Frans is ontleend. In de taalkunde kent men ook het verschijnsel van de *Sprachbund*, een groep talen die bepaalde (areale) kenmerken met elkaar delen ten gevolge van taalcontact, zonder dat ze daarom (direct) met elkaar genetisch verwant zijn. Dergelijke fenomenen van taalcontact ontsnappen aan de aandacht van die dialectologie door de exclusieve beperking tot één taalgebied.

Deze stand van zaken heeft, zo denken wij, te maken met een onuitgesproken assumptie, die inhoudt dat de dialecten die bestudeerd worden een onderliggende eenheid hebben. Die eenheid is te vinden in de relatie tot een standaardtaal, een onderliggende eenheid waarvan de dialecten geacht worden verschijningsvormen te zijn. Maar goed bekeken is dit een arbitraire inperking van het studieobject. Een echte geëmancipeerde dialectologie moet zich bevrijden van de dominantie van de standaardtaal, en van de geografische dwangbuis waar ze zo in gedwongen wordt. Alleen een dialectologie die zich bevrijdt van de verstikkende ideologie van de standaardtaal kan een correct beeld schetsen van variatie in taal, en van de rijkdom aan verbanden met verschillende standaardtalen.

Waar de vragenlijsten van het Meertens ons toelaten te kijken naar waar de dialectologie haar oorsprong vond, toont de digitalisering van de vragenlijsten hoe de toekomst er kan uitzien: een veelheid aan data kan verzameld worden en in kaart gebracht, over de grenzen van taalgebieden heen.